

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

— Герасименко В.Г.

“ _ ” _ 2018 р.

ВИПУСКНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності *242 Туризм*

за темою:

**«ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В
ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ»**

Виконавець,

Студентка ВФН, гр. 13
Пухка А.С.

Науковий керівник,

к.е.н., доцент Михайлюк О.Л.

Одеса 2018

АНОТАЦІЯ

Пухка А.С.

«ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ»

випускна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності
Туризм Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2018 рік

Випускна робота складається з трьох розділів, 18 таблиць, 2 рисунків, 6 додатків, висновків і пропозицій, списку літератури з 69 найменувань.

Об'єкт дослідження: підприємства екологічного туризму в Україні і Одеській області.

Предмет дослідження: процес подальшого розвитку екологічного туризму в Одеській області.

У першому розділі «ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» наводиться характеристика основних понять: туризм, туристична діяльність, екологічний туризм, зелений туризм; аналізується світовий і національний досвід у сфері розвитку екологічного туризму.

У другому розділі «АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ» досліджуються природно-ресурсні передумови для розвитку екологічного туризму; оцінюються екологічні ризики туристичної діяльності; аналізується досвід різних регіонів України у розвитку екологічного туризму.

У третьому розділі «ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ» пропонуються економічні, правові і управлінські механізми успішного розвитку екологічного туризму в регіоні.

Ключові слова: туризм, екологічний туризм, види туризму, довкілля, екологічний ризик, зелений туризм, туристична діяльність, природно-ресурсні передумови.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. 7	
1.1. Характеристика основних понять: туризм, туристична діяльність, екологічний туризм, зелений туризм	7
1.2. Аналіз світового досвіду у сфері розвитку екологічного туризму . .	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	25
2.1. Природно-ресурсні передумови для розвитку екологічного туризму .	25
2.2. Оцінка екологічних ризиків туристичної діяльності.....	29
2.3. Досвід різних регіонів України у розвитку екологічного туризму .	33
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	46
3.1. Природно-ресурсні, соціально-економічні і демографічні та екологічні умови для розвитку екологічного туризму.....	46
3.2. Економічні, правові і управлінські механізми успішного розвитку екологічного туризму в регіоні.....	55
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Експерти стверджують, що два найбільш швидко зростаючих сектора в індустрії туризму складають природний і пригодницький туризм. Екотуризм туризм здатний внести істотний внесок у національну економіку і дати країні життєво важливі ресурси. Так, національний парк Дес Волканс у Руанді не тільки дозволив зберегти популяцію гірських горил і всю територію від експансії фермерських господарств, але й став третім найбільшим джерелом припливу іноземної валюти в країну.

За даними ООН і Всесвітньої Організації туризму, за останні 20 років значно збільшився потік туристів у країни, що розвиваються, - у ті з них, які відрізняються найбільш різноманітними екосистемами, багатством флори і фауни. Значущість доходів, які отримують країни від екотуризму, великою мірою залежить від масштабів власне туристичної діяльності та від ступеня розвитку (диверсифікації) їх економіки. Залежно від цих чинників, при однаковому обсязі туризму, в одній країні дохід може бути значущим на національному рівні, а в іншій - несуттєвим. Так, наприклад, відносно невеликий потік екотуристів послужив причиною істотного прогресу в економіці Руанди і Домініки. У той же час, аналогічна кількість туристів не відіграє суттєвої економічної ролі у Мексиці і відіграє незначну роль в Еквадорі та Коста-Ріці. При цьому в країнах, де потік екотуристів в цілому відносно невеликий, екотуризм може відігравати важливу роль в економіці окремих регіонів та місцевостей.

Основні принципи екологічного туризму:

- стимулювання і задоволення бажання спілкуватися з природою;
- подорож у природу, причому головний зміст таких подорожей - знайомство з природою, а також з місцевими звичаями і культурою;
- запобігання негативного впливу на природу і культуру;
- зведення до мінімуму негативних наслідків екологічного і соціально-культурного характеру, підтримання екологічної стійкості середовища;
- сприяння місцевому соціо-культурному середовищу;

- сприяння охороні природних ресурсів;
- екологічна освіта і просвіта;
- участь місцевих жителів і отримання ними доходів від туристичної діяльності, що створює для них економічні стимули до охорони природи;
- економічна ефективність і забезпечення соціально-економічного розвитку територій;
- сприяння сталому розвитку відвідуваних регіонів.

Нерідко об'єктами пізнавального або наукового екотуризму стають окремі найбільш популярні і примітні види тварин та рослин. Екотуристів приваблюють і унікальні об'єкти неживої природи, геоморфологічні, гідрологічні та інші особливості (окремі гори і каньйони, печери, водоспади, озера і річки тощо), а також палеонтологічні знахідки. Об'єктами екотуризму можуть бути унікальні рослинні угруповання і біоценози в цілому, наприклад, ліси, степи у різні пори року. Крім цього, культурні, етнографічні, археологічні та історичні пам'ятки, а також природно-антропогенні (культурні) ландшафти в цілому часто стають об'єктами екотуризму - що особливо характерно для екологічних турів в їх широкому трактуванні.

Питаннями розвитку туристичної сфери в цілому в Україні займаються Гетьман В. [9, 10], Школа І.В. [59] та інші; особливості розвитку екологічного туризму в Україні висвітлюють у своїх працях Гальків Л.І. [8], Дмитрук О.Ю. [18], Кравченко Н.О. [24], Нездоймінов С.Г. [32-39], Михайлюк О.Л. [40-43], Шматків А.С. [60] та інші.

Метою випускної роботи є: дослідити національний досвід розвитку екологічного туризму для подальшого його розвитку в Одеському регіоні.

Мета дослідження розкривається через виконання наступних **завдань**:

- розкрити сутність основних понять і визначень, які використовуються у туристичній діяльності;
- дослідити національний досвід розвитку екологічного туризму;
- оцінити можливі екологічні ризики для розвитку туристичної діяльності;

- проаналізувати природно-ресурсні, соціально-економічні, демографічні та екологічні умови для розвитку екологічного туризму;

- запропонувати економічні, правові і управлінські механізми успішного розвитку екологічного туризму в регіоні.

Об'єкт дослідження: підприємства екологічного туризму в Україні і Одеській області.

Предмет дослідження: процес подальшого розвитку екологічного туризму в Одеській області.

Практичне значення випускної роботи полягає у наступному:

- досліджений світовий і регіональний досвід розвитку екологічного туризму;

- запропоновані економічні, правові і управлінські механізми успішного розвитку екологічного туризму в регіоні.

Випускна робота складається з трьох розділів, 18 таблиць, 2 рисунків, 6 додатків, висновків і пропозицій, списку літератури з 69 найменувань.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. У будь-якій частині світу та на будь-якому континенті екологічний туризм є невід'ємною частиною збалансованого розвитку територій і розглядається як ефективний інструмент державної політики. Основними регіонами, що історично формують попит на екологічний туризм, є країни з високим рівнем життя населення. А пропозицію у сфері екологічного туризму формують країни, які характеризуються низьким рівнем технологічного розвитку, що сприяло збереженню навколишнього природного середовища. До таких відносяться країни Африки, Азії, Австралії та Південної Америки. На сьогодні спостерігається тенденція до збереження сформованого розподілу попиту та пропозиції. За прогнозами науковців, така тенденція збережеться і у перспективі.

2. Світовий досвід свідчить, що розвиток екологічного туризму може мати найрізноманітніші наслідки на місцевому, регіональному, національному рівнях, спектр яких - від надзвичайно сприятливих до руйнівних. На кожному з цих рівнів економічні, екологічні й соціальні наслідки туризму можуть суттєво різнитися залежно від його масштабів, рівня розвитку й диверсифікації місцевої економіки, культурних особливостей країни чи регіону. Крім цього, дуже важливим моментом є характер і тип природного туризму, який розвивається у регіоні.

3. В Україні, яка володіє значним природно-ресурсним потенціалом, слід розробити відповідну нормативно- правову базу, яка зможе забезпечити розвиток вітчизняного екологічного туризму. При раціональній організації туризм може забезпечити реальну фінансову підтримку охороні довкілля і підвищити значення тих природних ділянок, які повинні зберігатися у первозданному вигляді. Успіх природоохоронних дій нездійснений на основі лише "заборонних" заходів, особливо якщо вони спрямовані проти інтересів місцевого населення. Необхідно, щоб місцеві жителі стали партнерами у цій діяльності, а оцінка ставлення до природи було для них економічно вигідним.

4. Серед чинників, що стримують розвиток екотуризму в Україні і Одеській області, переважають економічні й організаційні. До економічних стримуючих чинників відносяться:

- відсутність необхідного початкового капіталу для фінансування робіт із створення науково-природознавчих центрів, з розробки комплексу питань формування цільових програм екологічного туризму;

- слабкі інвестиції в інфраструктуру туризму, що позначається на стані готельного, транспортного обслуговування, рівні надання послуг тощо;

- відсутність засобів з менеджменту та маркетингу екотуризму для залучення потенційних туристів до відвідування хоча б тих територій, що вже мають у своєму розпорядженні певну інфраструктуру для прийому, розміщення та обслуговування гостей.

5. В Одеській області сталий (стабілізуючий) екотуризм найбільш доцільно розвивати за двома напрямками. Перший - це урбокомпенсаційний екотуризм та екорекреація у межах міст та приміського довкілля. Другий, пов'язаний із створенням у природо-господарських (буферних) смугах, що прилягають до природоохоронних територій, спеціальних екотуристичних економічних зон, де діяльність місцевих жителів з реалізації відпочиваючим та туристам послуг з розміщення і харчування продуктами домашнього господарства мала б пільги і стимулювалася на всіх рівнях.

6. Серед організаційних стримуючих чинників можна назвати такі:

- обмеженість туристських маршрутів у місцях екологічного туризму та їх слабка облаштованість;

- відсутність спеціалізованих турорганізацій у сфері екотуризму;

- бюрократичні заборони й обмеження на відвідування еко туристами привабливих у природному відношенні місць в основному внаслідок нерозробленості механізму взаємодії адміністрації природогосподарських та природоохоронних організацій з організаторами еко-туристських подорожей;

- обмежений набір туристсько-рекреаційних послуг для туристів;
- відсутність суспільно орієнтованого інформаційного менеджменту та PR екотуризму, моди на еко-туризм;
- нестача кваліфікованих фахівців у галузі екотуризму, спроможних узяти на себе розробку, організацію і проведення екологічних турів;
- відсутність серед керівників відповідних державних установ, міністерств та відомств фахівців-екологів;
- відсутність необхідної законодавчої бази екотуризму.

7. Екологічні види туризму у регіоні мають керуватися наступними засадами:

- мінімізації негативного впливу на природне середовище та його компоненти;
- гармонійного поєднання людини, природного середовища та туристичної інфраструктури;
- науково-пізнавального освоєння природного різноманіття й гуманістичного потенціалу рекреаційних територій;
- використання частки доходів від туризму для охорони навколишнього середовища, наукових досліджень території та екологічної освіти туристів;
- економічної ефективності і стійкого розвитку тих районів, де проходять тури.

8. Розвиток як екологічних видів туризму, так і діяльності з охорони навколишнього середовища, в т.ч. і заповідної справи, взаємопов'язані. Як туризм може здійснювати негативний вплив на природу і робити значний внесок в її охорону, так і навколишнє середовище (точніше, його стан) може впливати на успішний розвиток туризму. Для успішного розвитку екотуризму на природних в т.ч. заповідних) територіях треба вирішити наступні питання:

- оформити в законодавчому і нормативно-правовому плані юридичну власність на території та об'єкти природного заповідного фонду України і здійснюваної в їхніх рамках екотуристичної діяльності;

- розробити економічний механізм надання платних рекреаційних послуг, установити нормативи плати, створити госпрозрахункові підрозділи установ природного заповідного фонду України;

- провести облік наявних рекреаційних ресурсів на природних територіях та розглянути можливості їх туристичного використання;

- визначити надійні способи розрахунку допустимих навантажень на природно-рекреаційні території;

- в межах об'єктів природно-заповідного фонду розробити комплекс різноманітних (в пізнавальному плані) маршрутів та екологічних стежин;

- в лісництвах та в заповідних територіях провести заходи щодо пристосування цих ділянок до туризму та відпочинку;

- реорганізувати лісництва шляхом введення в їх штат ландшафтознавців, робітників, які б займалися влаштуванням та облаштуванням, прибиральників сміття;

- розробити низку різноманітних та ефективних засобів пропаганди охорони природи, екологічної освіти рекреантів та контролю за їх поведінкою в природі;

- закладам, обслуговуючим туристів (притулки, готелі, кемпінги, бази) застосовувати екологічно безпечні технології функціонування комунальних систем;

- удосконалювати системи видалення та переробки сміття тощо.

9. Незважаючи на бурхливий розвиток екологічних видів туризму, масові його види продовжують залишатись популярними. Це актуалізує пошук шляхів та способів мінімізації впливу туристичної діяльності на довкілля. Заходи з приводу цього повинні проводитись у наступних напрямках:

Науковий підхід: розробка стратегії сталого розвитку рекреаційних територій; проведення комплексних (екологічних, географічних, біологічних, економічних, соціологічних) наукових досліджень територій щодо можливостей і наслідків розвитку на них туристичної діяльності: вивчення особливостей територій щодо резервування рекреаційних ділянок, дослідження їх екологічної стійкості до впливу зовнішніх чинників, можливостей розвитку на них окремих

видів туристичної діяльності, розробка економічного механізму використання частки доходів від розвитку туризму для охорони навколишнього середовища, наукових досліджень території та екологічної освіти туристів.

Формування екологічного мислення: екологічна освіта суб'єктів туристичної діяльності; пропаганда здорового способу життя у екологічно чистому середовищі; виховання почуття особистої відповідальності за стан довкілля, культури поведінки в природі.

«Зелені технології»: розробка та використання безпечних в екологічному відношенні технологій виробництва туристичних послуг, утилізації відходів; удосконалення технологій природоохоронної та природовідновлювальної діяльності на рекреаційних територіях; використання на територіях відпочинку екологічно безпечних видів транспорту.

Управлінські механізми: моніторинг санітарного стану рекреаційних територій, обладнання та благоустрій рекреаційних територій; організація видалення та утилізації сміття; введення штрафних санкцій щодо порушників встановлених санітарно-екологічних норм організації та проведення туристичної діяльності, координація раціонального розміщення об'єктів туристичної індустрії.

10. Одним з варіантів зменшення екологічного ризику в регіоні є залучення інвестицій в його економіку, частина з яких буде спрямована на екологічні потреби. Для цього необхідне: проведення інвентаризації, створення і оприлюднення реєстру вільних земельних ділянок, створення бази даних незадіяних промислових і торговельних площ місцевих підприємств, які можуть бути продані чи передані в оренду на конкурентних засадах із подальшим формуванням інвестиційних пропозицій для цільових груп інвесторів. Подальше створення «територій пріоритетного інвестиційного розвитку» із спрощеними термінами та процедурами отримання всіх документів дозвільного та погоджувального характеру.

11. Потрібна розробка регіональної програми розвитку екологічного туризму, яка б об'єднала усі напрямки діяльності і висвітила усі проблеми, які гальмують розвиток у регіоні екологічного туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про туризм .- Закон України .- Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 31, ст.241 .- Документ 324/95-вр, чинний, поточна редакція - Редакція від 11.02.2015, підстава 124-19 // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
2. Про сільський аграрний туризм».- Закон України / Інститут сільського розвитку // frtt.if.gov.ua/Ukr/turizm/proekt.doc 2005 рік
3. Про сільський зелений туризм.- Закон України // icrp.org.ua/ukr/zakon/.../zakon_ukraini_pro_si_206.html
4. Аграрний екологічний туризм в країнах Центральної та Східної Європи: Матеріали міжнародного науково-практичного семінару. – Стрий, 2004. – 132 с.
5. Арсеньєва Е.И. Экотуристский потенциал особо охраняемых природных территорий и проблемы его использования / Е.И. Арсеньєва, А.С. Кусков. // Туризм и культурное наследие: Сб. науч. ст. Вып. 3., СГУ. – 2005.
6. Бондарь В.В., Ганжа Я.Л. Екологічний туризм як складова розвитку сільського туризму // http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_127/11.pdf
7. Бочкарьова Т.В. Екотуризм: аналіз існуючого міжнародного досвіду // <http://infotour.in.ua/bochkareva.htm>
8. Гальків Л.І. Стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні / Л.І. Гальків, О.В. Килин, Н.М. Стручок // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. — 2015. — Т. 20. — Вип. 3. — С. 189–193.
9. Гетьман В.І. Екотуризм чи екологічний туризм: теорія і реальність / В.І. Гетьман // Екологічний вісник. — 2002. — № 7. — С. 24–28.
10. Гетьман В. Розвиток туризму в Азово-Чорноморському регіоні України // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2001. - № 9.
11. Гірний Б.М. Сучасний стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду України // Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр.: У 2 ч. / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2004. –Ч.1. – 245 с. – С.91-98.

12. Герасименко В.Г., Галасюк К.А. Інноваційний потенціал підприємств туризму та готельного господарства: монографія. – Одеса: ОНЕУ, 2017. – 278 с.
13. Головне управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
14. Давиденко І.В. Глемпінг як перспективна форма розвитку екотуризму // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». – Одеса: МГУ, 2017. – Вип. 26. – С. 37-41.
15. Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області. – Електронний ресурс : <http://eco23.gov.ua/ru/30>
16. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу: ukrstat.gov.ua
17. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду України станом на 2013р. // <http://pzf.menr.gov.ua/%D0%BF%D0%B7%D1%84>
18. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу.- http://tourlib.net/books_green/dmytruk1.htm
19. Добрянська І.В. Екотуризм як екологічно значущий напрямок діяльності: [Електронний ресурс] / І.В. Добрянська. — Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/>
20. Екологічний паспорт Одеської області у 2015 році // http://old.menr.gov.ua/docs/protection1/odeska/Odeska_ekopasport_2015.pdf
21. Зелений туризм в Україні // ua.dorogovkaz.com/stati_zelenyj%20turizm.php
22. Зелений туризм. Банк даних сільського туризму в Україні // ruraltourism.com.ua/index2.php?
23. Каландаров К.Х. Екологічна свідомість: сутність і способи формування. М., 1999.
24. Кравченко Н.О. Напрямки екологізації туристичної індустрії України// Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія "Економіка". - 2005. - Вип. 3(31). - С.72–77.

25. Кобанець Л.О. Динаміка сучасного світового розвитку рекреаційної діяльності / Л.О. Кобанець // Вісник ДІТБ. — 2006. — № 10. — С. 140–149. — (Серія: Економіка, організація і управління підприємствами).

26. Косолапов А.Б. Теория и практика экологического туризма: Учебное пособие / А.Б. Косолапов. - М.: КНОРУС, 2005.

27. Кекушев В.П., Сергеев В. П., Степаницкий В. Б. Основы менеджмента экологического туризма: Учеб. пособие. - М., 2001.

28. Козаченко Т.І. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку туризму». - Частина II. Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2015. - 145 с. - С.46-49.- Проблеми і перспективи /Ефективна економіка, ДАЕУ.-№1 .- 2014.

29. Кузьменко А.В., Алейникова Т.М. и др. Проблемы и задачи экологического планирования в рекреационно-туристических зонах // Вісник ДІТБ. – 1999. - №3.

30. Кравченко Н.О. Напрямки екологізації туристичної індустрії України// Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія "Економіка". - 2005. - Вип.3(31). - С.72–77.

31. Мандер Ю.Э. Природные учебные тропы как способ регулирования посещаемости национального парка // Уч. зап. Тартус. гос.ун-та. - 1982. - Вып. 575. - С. 52-56.

32. Нездойминов С.Г., Галасюк С.С. «Зелёный» курс развития туризма в Украине // International Scientific-Practical Conference «Tourism and Recreation in the 21st Century: Problems and Perspectives». – Azerbaijan Tourism Institute, Baku, 2012.

33. Нездойминов С.Г. «Зеленый» регионализм как императив развития туризма в Украине // Инновационные подходы к решению актуальных проблем сферы сервиса и услуг: Сборник науч. статей по результатам конференций, проведенных в Кировском филиале в 2011 году (Киров, КФ ФГБОУ СПбГУСЭ). - Вып.5.- Киров: Изд-во ООО «Экс-пресс Принт», 2012 г.

34. Нездоймінов С.Г. «Зелений» вектор регіонального туризму // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – Одеса: ОНЕУ, 2012. – Вип. 45(2).

35. Нездоймино С.Г. Развитие регионального туризма в условиях нового глобального «зеленого курса» // Науковий вісник: збірник наукових праць. – Одеса: ОНЕУ, 2012. - №18(170).

36. Нездоймінов С.Г., Андрєєва Н.М. Концептуальні підходи до «зеленого регіоналізму» як екологічного імперативу розвитку рекреації та туризму в Україні // Регіональна економіка: Науково-практичний журнал. - Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2012. – № 2(64).

37. Нездоймінов С.Г., Харічков С.К. Туризм як ключовий сектор стратегії «зеленої» економіки // Економіка Криму: науково-практичний журнал. – Симферополь: АЄН України, 2012.- № 1 (38). – С. 52-56.

38. Нездоймінов С.Г. «Зеленый» туризм как фактор процессов глобализации в Украинском Придунавье // Век глобализации – 2017. – № 1 (21). – С. 63-72.

39. Нездоймінов С.Г. Музейна мережа в контексті сучасних проблем екскурсології // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2017. – № 6 (248). – 172 с. – С. 81-93.

40. Михайлюк О.Л. Аналіз природно-ресурсного, культурного і екологічного потенціалів для розвитку туризму в Одеській області // Науковий вісник ОНЕУ.-2016, №.4 (236) - С.204-217.

41. Михайлюк О.Л. Перспективи розвитку оздоровчого туризму в Одеській області // Международный урбанистический форум «Территории для развития. Берег и город» .- 19 — 23 сентября 2016 г. (пгт Сергеевка Одесской обл..)

42. Михайлюк О.Л. Перспективи розвитку екологічного туризму в Одеській області // Економічні інновації//Збірник наукових праць.-ІПРЕІ.2017.-. - Вип. 65. - С. 95-103.

43. Михайлюк О.Л. Нормативно-правові механізми для підвищення екологічної безпеки туристичної сфери України // Науковий вісник ОНЕУ.-2017, №.7-8 (249-250). – С.126-140.
44. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко.- Одеса : ОНЕУ, 2016. — 262 с.;
45. Опель Л.І., Гордіян А.О. Міжнародний досвід зеленого туризму в Україні //Ефективна економіка, ДАЕУ.-№1 .- 2014 .- С. 14-27.
46. Панов І.М. Екологічний туризм та його роль у сталому розвитку територій. Вісник МДУ, сер.5.Географія, №6, 1998
47. Природні умови та природні ресурси України // subject.com.ua/geographic/choose/144.
48. Програма розвитку туризму в м. Одесі на 2016-2020 роки .- Додаток до рішення Одеської міської ради від 03.02.2016р. № 267-VII // <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/79914/>
49. Програма розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017-2020 рр. .- Одеса, 2016 .- 12 с. // <https://oda.odessa.gov.ua>
50. Розвиток туристичного бізнесу регіону .- Навчальний посібник / За редакцією доктора економічних наук, професора Школи І.М. // http://tourlib.net/books_ukr/shkola.htm
51. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку /За редакцією В.Г. Герасименка.- Одеса: Астропринт, 2013. – 304 с.
52. Руденко Л.Г., Горленко І.А., Олещенко В.І. Україна на пути к устойчивому развитию (геоэкологические аспекты). - К.: Институт географии НАН Украины, 2000. - 29 с.
53. Світовий досвід розвитку сільського зеленого туризму [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>
54. Сергеева Т.К. Экологический туризм: Учебник. - М.: Финансы и статистика, 2004.
55. Сільський туризм як вид підсобної діяльності // agroua.net/economics/documents/category.../doc-27/

56. Українська асоціація активного і екологічного туризму
//<http://uaeta.org/ua/tourism/17>
57. Храбовченко В.В. Экологический туризм: Учеб.-метод, пособие. - М.: Финансы и статистика, 2004.
58. Чернявая А.Л. эффе́ктивность управления развитием предприятий сельского зеленого туризма// <http://science.crimea.edu/zashita/chernyaeva/diser.pdf>
59. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії: Навчальний посібник / За ред. проф. І.М. Школи. - Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003.- 662 с.
60. Шматків А.С., Феоктистова Н.В. Екологічний туризм як форма споживання природної та культурної спадщини як фактор формування екологічної свідомості /Соціально-економічна реальність і політична влада: Монографія .-.: Ставрополь: ИСПИ РАН, 2004. - С. 144-150.
http://infotour.in.ua/kuskov_ecotourism2.htm
61. Энциклопедия окружающего мира „Вокруг света“. -Сингапур: Изд-во „Белый город“, 1998.
62. Энциклопедия окружающего мира „Вокруг света“. -Сингапур: Изд-во „Белый город“, 1998.
63. Belisa Amaro. Ecotourism and ethics // Earth Island Journal. Fall 1999 V. 14i3 p.16
64. Guidelines For Community Based Ecotorism Development. -The Tourism Company, Ledbury, UK, WWF Internatinal People and Conversation, Gland, Switzerland, 2001. - 420 p.
65. Junk R Wieviel Touristen pro Hektar Strand? GEO. 1980. Heft 10.
66. Steck B. Sustainable Tourism as a Development Option / B. Steck. //
67. Practical Guide for Local Planners, Developers and Decision Makers. –
68. Washington D.S., 1999. - P. 41.
69. Western D. Defining Ecotorism.-In: Ecotorism: a Guide for planners and Managers. The Ecotourism Society, North bennington, Vermont, 1993.